

DIŞA AÇIKLIĞIN ÜCRETLERE ETKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA¹

Gürçem ORANSAY²

Özet

Ticaret liberalizasyonu sonrası görülen etkin piyasalar, yüksek verimlilik, uluslar arası ticaretin önündeki engellerin kalkması gibi gelişmeler, maliyet rekabetini arttırmakta ve ücret düzeylerinde değişimler yaşanmaktadır. Dış ticaretin ücretler üzerindeki etkisinin ne yönde olduğu ise hala tartışma konusudur. Bu nedenle çalışmanın amacı ticaret liberalizasyonu sonrası artan dışa açıklık ile birlikte gelir dağılımında yaşanan değişimlerin ücretlere etkisinin incelenmesidir. Çalışmada gerek teorik gerek uygulamalı literatürden sağlanan bir model ile Türkiye’de 1988:Q1-2011:Q4 dönemine ait üçer aylık verilerle Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin (KPSS) Birim Kök Testi, Johansen Eşbütünleşme Testi ve Hata Düzeltme Modeli kullanılarak, dışa açıklığın ücretler üzerine etkisinin varlığı ve ne yönde olduğu analiz edilmiştir. Dışa açıklığın ücretler üzerindeki etkisi Türkiye İmalat Sanayi alt sektörleri için ayrı ayrı incelenmiş ve incelenen dönemler itibariyle dış açıklığın ücret üzerinde negatif bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ücret, Dışa Açıklık, Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teoremi

JEL Kodları: F20, F15, J31.

THE EFFECT OF OPENNESS ON WAGES: AN EMPIRICAL ANALYSIS FOR TURKEY

Abstract

The developments such as effective markets after trade liberalization, high efficiency and removal of barriers in front of international trade increase competitiveness of cost and change wage levels. It is still discussed whether foreign trade effects on wages. The aim of the study is to examine the together with increasing openness after trade liberalization, effects of changing income distribution on wages. In this study, with using a model which has been supplied from both theoretical and practical literature, is analyzed effects of openness on wages using ADF and KPSS Unit Root Test, Johansen Cointegration Test and Error Correction Model on Turkish economy during the period of 1988:Q1-2010:Q4. Effects of openness on wages has been studied seperately for sub sectors of Turkish Manufacturing Industry. It has been found out that openness has a negative effect on wages within periods examined.

Keywords: Wage, Openness, Stolper-Samuelson Income Distribution Theorem

JEL Codes: F20, F15, J31.

¹Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında 2012 yılında tamamlanmış olan “İhracat ve Ücretler Arasındaki İlişkinin Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması” başlıklı doktora tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Arş. Gör. Çukurova Üniversitesi goransay@cu.edu.tr, Çukurova Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, Kat:3 Ofis No:324 ADANA

GİRİŞ

Son 30 yılda Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülke, uluslararası ticaretin serbestleşmesi doğrultusunda ithal ikamesine dayalı büyüme stratejisini bırakıp, ihracata dayalı büyüme stratejisini benimsemiş ve dış ticaret oranlarını arttırmıştır. Bu değişim büyüme oranlarında olumlu sonuçlar doğururken, yurtiçi gelir dağılımı ve ücretler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Sebebi ise kısa dönemde artan rekabet baskısı ile baş edememe ve işgücünün ticareti yapılan ve yapılmayan mal sektörleri arasında yeniden dağılımının zorlaşmasıdır.

Dış ticaret ve yurtiçi gelir dağılımı arasındaki ilişkileri ele alan Stolper-Samuelson gelir dağılımı hipotezine göre, ticari liberalizasyon ülkenin karşılaştırmalı olarak üstünlüğünün bulunduğu ihraç endüstrilerinde istihdam edilen bol faktörlerin talebini artırırken, ithalata rakip endüstrilerde istihdam edilen kıt faktörlerin talebini azaltmaktadır. Bu nedenle işgücü ve sermaye gibi iki üretim faktörünü ele alan geleneksel Hecksher-Ohlin (HO) modelinde, ticaret liberalizasyonunun Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde işgücünün nispeten bol bir üretim faktörü olması nedeniyle, ücretleri iyileştirici etkiler doğurması beklenir. Oysaki üretim kapasitesinin artırılması, uluslararası rekabetin ve ticaret dengesinin iyileştirilmesi gibi hedefler sonucu doğan enflasyonist eğilimler ve kar paylarındaki azalma; genellikle ücret düşüşleri ile telafi edilmeye çalışılmaktadır. Rodrik (1997)'in de vurguladığı gibi dışa açık ekonomilerde işgücü talebi, ücretlerdeki değişikliklere karşı daha duyarlı olacaktır. Çünkü işverenler ürün ithalatı ile yabancı işçileri kendi ülkelerindeki işçilerle ikame edebilmektedirler. Dolayısıyla işgücü talebinin esnek oluşu, kar oranlarında hedeflenen düzeyin altına düşülmesi durumunda ücretlerle telafi edilebilirliği de arttırmaktadır.

Bu çalışmada; Türkiye’de imalat sanayi sektörlerinde dışa açıklığın ücretlere etkisinin ne yönde olduğunun ortaya konması amaçlanmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde öncelikle ticari liberalizasyonun ücretlere etkisi, ikinci bölümde konunun teorik temelleri ve literatüre, devam eden bölümlerde ise ekonometrik yaklaşım ve sonuçlara yer verilmiştir.

I. TİCARET LİBERALİZASYONU İLE BİRLİKTE ÜCRETLERİN YENİDEN BELİRLENMESİ

Küreselleşmenin bir evresi olduğu kabul edilen ticaret liberalizasyonu; uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve sermayenin serbest dolaşımı, dış ticaret hacminin genişlemesi ve uluslararası faaliyetlerin artışı olarak sıralanabilir. Ticaret liberalizasyonunun ülke ekonomilerinin üretim ve bölüşümüne yön vermesi, hem gelirin hem de maliyetin bir unsuru olan ücret kavramı ile ilişkilendirilmesi de kaçınılmaz olmuştur.

İktisat yazınında, hem geleneksel ticaret teorisi, hem de politik ekonomi literatürü, ticaretin etkin kaynak dağılımı üzerindeki etkisi üzerinde durmaktadır. Politik ekonomi literatürü, ticari liberalizasyonun getirdiği ticaret artışının, gelişen ülkelerde işgücünün ikame edilebilirliğini arttırdığını ve böylece ücretleri düşürücü yönde etkilere neden olduğunu söylerken, geleneksel ticaret teorisi ise ticaret akımlarının işgücü talebi yaratma etkisine odaklanmıştır (Oyvatt, 2011: 127).

Geleneksel ticaret teorilerinin olumlu yaklaşımlarına karşıt görüşlerin oluşmasının sebepleri; ücret düzeyinde yaşanan düşüşler nedeniyle milli gelirden emek payının azalması ve sosyo-ekonomik istikrarı kaçınılmaz şekilde bozması şeklinde söylenebilir (Ar, 2007: 120). Bunun yanı sıra tümünden dışa açılma; gelişmekte olan ülkelerin kırılabilir yapılarını daha da kırılabilir hale getirerek, yıkıcı güçlerin etkisine maruz bırakmaktadır. Danışoğlu (2004) ise ticari liberalizasyonun gelir üzerine etkilerinin ülke özelliklerine, faktör yoğunluklarına ve küreselleşmeye ne kadar uyum sağlayabildiğine bağlı olduğunu belirterek, gelişmekte olan her ülkenin iktisadi kalkınmışlığı farklı olduğu için farklı riskler ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.

Ticari liberalizasyon savunucuları ise ticarete korumacılığı azaltmanın malların maliyetlerini düşürmeye yardımcı olacağına ve ihracatçılar için yeni pazar imkanları yaratacağına inanmaktadır (Bernard-Jensen vd., 1995: 68). Böylece mal ve üretim faktörlerinde etkin dağılım ve gelir dağılımında iyileşme sağlanabilecektir. Olumlu yaklaşıma sahip çalışmalardan bir diğeri Acemoğlu ve Ventura (2002)'ya ait olup, uluslararası ticarete serbestleşmenin az gelişmiş ülkelerin yoksulluk oranlarının aşağı çekilmesine yardım edeceği, dünya çapında adaletli bir gelir dağılımının oluşacağı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelir düzeylerinde bir iyileşmeye neden olacağı görüşündedirler. Hem olumlu hem de olumsuz etkilere yer veren çalışmalara örnek teşkil eden Ghose (2001) ticaret liberalizasyonu ile birlikte ülke içi eşitsizlik artarken, uluslararası eşitsizliğin azaldığını belirtmiştir. Santerelli ve Figini (2002)'ye göre ise; süreç genellemeler için yetersiz olmakla birlikte, liberalizasyonu savunanlar ve bunun karşıtı düşüncede olanlar karar verirken objektif olamamakta ve bu nedenle konu ilgi çekiciliğini korumaktadır. Görüldüğü üzere dış ticaret ile ücretler arasındaki ilişki üzerine ortak bir görüş bulunmamakta ve bu iki değişken arasındaki ilişkinin teorik temellerinin incelenmesi, konuyu daha iyi anlamak açısından önemli olmaktadır.

II. DIŞ TİCARET - ÜCRET İLİŞKİSİNİN TEORİK TEMELLERİ

Dış ticaretin ücretlerle ilişkisi incelendiğinde teorik altyapısının H-O modeliyle uyumlu olan Stolper-Samuelson teoremine dayandığı görülmektedir. İlk olarak Heckscher tarafından temas edilen faktör fiyatlarının serbest ticaretle eşitlenmesi konusunun, Ohlin tarafından mutlak eşitlik yerine eşitlik yönünde bir eğilim şeklinde ifade edildiği ve nihayet Samuelson'ın serbest ticaretle faktör fiyatları eşitliğine erişildiğini gösterdiği görülmektedir (Bayraktutan, 2003: 179). Faktör fiyatları eşitliğinin klasik doktrini, her zaman üretim faktörlerinin bölgeler arasında serbestçe dolaşımı sonucunda, değişik bölgelerdeki göreceli ve mutlak faktör fiyatlarının eşitleneceğini kabul eder. Bu teorem mantıksal olarak doğru olmakla birlikte, pratikte sonuçların pek de beklenen şekilde olmadığı görülse de, ticaretin gelir dağılımını değiştirici etkisini ortaya koyan Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisine kaynak niteliğindedir. Aralarındaki fark; Faktör Fiyatları Eşitliği Teoremi sonuçlarının ülkeler arası bir karşılaştırmayı gerektirirken, Stolper-Samuelson Teoreminin sonuçlarının bir ülke içindeki ilişkileri içermesidir.

Ticaret liberalizasyonunun artışı ile yurtiçi gelir dağılımını teorik olarak ilişkilendiren ilk geleneksel ticaret teorisi olan Stolper-Samuelson gelir dağılımı teoremine göre; ülkeler ticarete daha çok açıldıkça ülkenin karşılaştırmalı olarak üstünlüğünün bulunduğu ihraç endüstrilerinde kullanılan bol faktörlere olan talep artar, ithalata rakip endüstrilerde kullanılan kıt faktörlere olan talep ise azalır. Bu nedenle işgücü ve sermaye gibi iki üretim faktörünü ele alan geleneksel modelde, artan dış ticaretin gelişmekte olan ülkelerin bol üretim faktörü olan işgücünün geliri olan ücretleri arttırması beklenmektedir (Litwin, 1998:

2). Yani serbest ticaret veya ticarete korumacılık gibi politika seçimlerinin göreceli mal fiyatlarında yarattığı değişiklikler, faktör getirileri üzerinde etkili olup, göreceli mal fiyatları değişikliği sonrası üretim faktörlerinden birinin reel getirisi yükselirken, diğer üretim faktörünün reel getirisi düşmektedir (Freeman-Revenga, 2004: 9). Robbins (1996) de aynı açıklamayı tarifelerdeki değişimlerin, yerli üreticileri göreceli mal fiyatlarındaki değişimle yüz yüze getireceği ve bu durumda faktör fiyatlarının ve getirilerinin değişeceği şeklinde yapmıştır.

Jones (2006)'a göre Stolper-Samuelson teoreminin mesajı basit ve güçlüdür; iki verimli girdi (sermaye ve emek) ile tam rekabetin olduğu bir piyasada iki mal üreten ve emek yoğun malı ithal eden bir ülke, ithalata vergi koyarak işçilerinin ücretlerini dolaylı olarak artırabilir. Emek yoğun ithal malın fiyatının artırıldığı varsayımı altında, emek ve sermaye arzının sabit olduğu düşünülecek olursa, emek yoğun malın göreceli fiyatındaki artış reel ücretleri de arttıracaktır. Bu da her sektörde daha fazla sermaye kullanımına neden olarak, emeğin marjinal ürün değeri de artacaktır. Faustino ve Leitao (2008)'ya göre ülkeler arası mal ticareti ile faktör hareketleri birbirini ikame etmektedir ve böylece bol olan faktörün fiyatı yükselirken kıt olan faktörün fiyatı düşerek faktör fiyatları eşitlenmektedir. Yani mal ticaretinin ikamesi işgücü ticaretidir. Bir ülkenin emek-yoğun bir mal ithal etmesi ile düşük ücretli emeği ithal ederek aynı ürünü üretmesi aynı anlama gelir. Bu da ücret farklılığını ortadan kaldırır. Lawrence ve Slaughter (1993)'e göre ise uluslararası ticaretin ücret artışlarında rolü yoktur ve teknolojik değişimler çok daha önem arz etmektedir.

Özetlenecek olursa; ticaretin serbestleşmesi sonucunda ülkelerin göreceli olarak bol bulunan üretim faktörleriyle üretilen mallarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmaları ve bu malların üretimine yoğunlaşmaları sonucu ülkelerde bol bulunan üretim faktörlerine olan talep artışları, o üretim faktörlerinin getirisini arttırması beklenmektedir. Bahsedilen üretim faktörü işgücü ise bu ücret artışı anlamına gelmektedir. Buna göre; dış ticaret ile birlikte ülke içinde değişen mal fiyatlarının faktör getirilerini de değiştirmesi durumu, gelişmekte olan ülkelerde ücretlerin artmasını sağlar (Goldberg-Pavcnik, 2004: 10-12).

III. LİTERATÜR TARAMASI

Yapılan literatür taraması kapsamında birçok ülke için etkiler incelenmiş olup, bunlardan Beyer, Rojas ve Vergara (1999)'nın çalışmasında Şili'de ticari liberalizasyon ve ücret eşitsizliği arasındaki ilişkide ticaret liberalizasyonu sonucu işgücü yoğun ürünlerdeki göreceli fiyat düşüşünün, ücret adaletsizliğindeki artışı açıklamaya yardımcı olduğu ortaya konmuştur. Haouas, Yagoubi ve Heshmati (2002) Tunus ekonomisi için 1980'lerden sonra artan ticari liberalizasyonun, bu sürecin ihracat ve ithalat sektörlerine etkilerini uzun dönem ve kısa dönemler için ayrı ayrı incelemiştir. İhracat sektörlerini tekstil, giyim, altyapı materyalleri ve madencilik olarak sınıflandırmıştır. İthalat sektörlerini ise gıda sektörü, elektrik ve mekanik endüstrisi, kimyasal endüstri ve imalat sanayi olarak kabul etmiştir. Bunun sonucunda; ihracat sektöründe kısa dönemde istihdam ve ücret artışları, uzun dönemde ise düşüş gözlenmiştir. Aynı durumda ithalat sektörlerine bakıldığında ise istihdamın kısa ve uzun dönemde artış göstermesine karşın, ücretlerde düşüş yaşanmıştır.

Harrison (2003), Türkiye'nin de bulunduğu 100 ülkenin 1960-1997 yılları arasındaki veriler üzerine yaptığı incelemede; küreselleşme ile birlikte fakir ülkelerin işgücü gelir paylarında düşüş, zengin ülkelerin işgücü gelir paylarında ise yükselme gözlemlemiştir. Kim ve Thompson (2009) 1964-1997 yılları arasında Birleşik Devletler üzerine yaptığı çalışmada tarifelerde yapılan indirimlerin, ücretleri düşürdüğünü ortaya koymuştur. 1986-1990 yılları arası veriler kullanarak tarife indirimleri ve ithalat izinlerinde % 50'nin üzerine çıkan

kısıtlama oranlarının Meksika’da ücretlere etkisini araştıran Feliciano (2001) da, ticaret yapılan sektörlerin ticaret yapılmayan sektörlerle oranla daha fazla ücret düşüşleri ile karşı karşıya kaldığı ve bu durumun genel olarak niteliksiz işgücü için geçerli olduğunu bulmuştur. Milner ve Wright (1998) kalkınmakta olan ülkelerin işgücü piyasalarının liberalizasyondan etkilenip etkilenmediğini gösteren çalışmasında, ticaret politikası reformları ile Morityus’da ücretlerin seyrini incelemiştir ve 1972-1991 yılları arasında ticaret liberalizasyonu ile birlikte uzun dönemde ücretlerde artış gözlemlenmiş, ancak kısa dönemde ücretlerde aşağı yönlü bir hareket belirlemişlerdir. Greenway, Hine ve Wright (1999)’in yaptıkları çalışmada Birleşik Krallık’ın 1979-1991 yılları arasındaki 167 adet imalat sanayi alt sektörleri verileri ile ticaret yoğunluğunun ücretlere etkisini incelemiştir. İthalat ve ihracat yapılan sektörlerde ticaret yoğunluğu arttığında işgücüne talebi azaltarak, yurtiçi ücretleri arttırmaktadır.

Munch ve Skaksen (2008), 1995-2002 yılları arası Danimarka üzerine yaptıkları incelemede firma eğitim seviyeleri, ihracat performansı ve işçi ücretleri arasındaki ilişkiye bakmışlardır. İhracat-yoğun firmaların yüksek ücret ödediği, ayrıca firmanın nitelikli işgücü seviyesinin ücretleri arttırıcı etkiye sahip olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Kumar ve Mishra (2008), Hindistan üzerine yaptıkları çalışmada, bundan önceki az gelişmiş ülke çalışmalarının aksine ticaret politikası değişimleri ile endüstrilerin ücret primleri arasında negatif ve güçlü bir ilişki bulmuştur ve bu sonuç ticaret liberalizasyonunun üretkenliği arttırdığı görüşü ile tutarlıdır.

IV. MODEL VE VERİ SETİ

Bu çalışmada, zaman serisi yöntemlerinden yararlanılarak, ülkelerin yaptığı dış ticaretin ücretler üzerindeki etkisinin gelişmekte olan ülke olarak nitelendirilen Türkiye’de de geçerli olup olmadığının test edilmesi amaçlanmıştır. Milner ve Wright (1998) ve Haouas, Yagoubi ve Heshmati (2002)’nin de benzer çalışmalarında kullandığı temsili firma için basit ve statik Cobb-Douglas üretim fonksiyonu;

$$Q_t = A^{\gamma} \cdot K^{\alpha} \cdot L^{\beta} \quad (1)$$

şeklinde. Burada; Q reel üretim değerini (çıktı), K sermaye stokunu, L istihdamı temsil etmektedirler. Edwards (1988)’in belirttiği gibi modelde L ile temsil edilen istihdamın, ekonomideki sektörler arasında mobil olduğu varsayımı kabul edilmiştir. Firmanın belirli bütçe kısıtı altında yaptığı üretim, emek-sermaye bileşenin emeğin marjinal ürün değerinin ücrete (w) ve sermayenin marjinal ürün değerinin maliyete (c) eşit olduğu seviyede gerçekleşecektir (Haouas-Yagoubi vd., 2002: 10). Cobb-Douglas üretim fonksiyonundan sermaye ifadesini kaldırmak amacıyla, firmanın kar maksimizasyonu için gerekli emek ve sermaye bileşenlerine ait kısıtlar (1) numaralı fonksiyonda yerine koyulduğunda aşağıdaki denklem elde edilir (Milner-Wright, 1998: 519):

$$Q = A^{\gamma} \left(\frac{\beta \cdot \alpha \cdot L}{\beta} \cdot \frac{w}{c} \right)^{\alpha} \cdot L^{\beta} \quad (2)$$

Açık bir ekonomi varsayımı altında modele dahil edilmek istenen dış ticaret için, fonksiyonda yer alan A ifadesi, ihracat ve ithalatın bir fonksiyonu varsayımı ve zaman içerisinde değiştiği hipotezi çerçevesinde matematiksel ifadesi aşağıdaki gibi yazılabilir (Greenway vd., 1999: 491):

$$A = e^{\epsilon} \cdot M_t \cdot X_t \quad (3)$$

(3) nolu eşitlikte; M , ithalatı ve X ise ihracatı ifade etmektedir. Bu çalışmanın bir benzerinde Emirhan ve Konyalı (2010) dış ticaretin ücret üzerindeki etkisini analiz ederken tahmin edilen denklem, standart işgücü arz-talep modelinden geliştirilmiş olup, işgücü arzı veri iken, işgücü talep fonksiyonu işgücünün marjinal üretkenliği ile temsil edilmiş ve dış ticaretin ithalat ve ihracat yoluyla üretim fonksiyonu üzerinde yarattığı etkiyi görmek için modele A ifadesinin ithalat ve ihracatın bir fonksiyonu varsayımı yapılmıştır. Durağan olmayan zaman serilerini durağan hale getirmek için kullanılan logaritma alma yöntemi ile serilerin durağanlaşması daha kolay olmaktadır. Bu nedenle (2) numaralı denklemin logaritması alınıp tekrar düzenlendiğinde:

$$\ln W_t = \partial_0 + \partial_1 \ln A_t + \partial_2 \ln Q_t + \partial_3 \ln L_t \quad (4)$$

(3) numaralı denklem, (2) numaralı denklemde yerine yerleştirilerek firmanın ve dolayısıyla endüstrinin ücret eşitliği için oluşturulan modelde, çalışmanın amacına yönelik olarak çıktı düzeyinin, istihdam seviyesinin, ihracatın ve ithalatın ücret belirlemede rol oynadığı varsayımı ve kısıtları altında, ücretlerle dış ticaret açıklığı arasındaki ilişki için aşağıdaki modelin tahmini görülmüştür;

$$\ln W_t = \partial_0 + \partial_1 \ln Q_t + \partial_2 \ln L_t + \partial_3 \frac{X_t + M_t}{Q} + e^{\epsilon} \quad (5)$$

Sektörlere ait ücretlerin bağımlı değişken olarak ele alındığı analizde, “Q” bağımsız değişken olan üretim, “L” bağımsız değişken olan işgücünü ve “(X+M)/Q” bağımsız değişkeni de dış açıklığı temsil etmektedir. Kullanılan zaman serilerinde tüm değişkenler için mevsimsel etki tespit edilmiş ve mevsimsel düzeltme yapılmıştır.

Çalışmada 1988:Q1-2011:Q4 döneminde, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hesaplanan, 20 ve daha fazla çalışanı olan tüm kamu ve özel sektör işletmelerini kapsayan, Türk İmalat Sanayi alt sektörleri bazında ücret, istihdam, üretim (yayınlanmamış istatistikler), ithalat ve ihracat verileri kullanılmıştır. Ücret verilerinin 1988Q1-2006Q4 dönemleri arası “İstihdam ve Ücret İstatistikleri” veri tabanından dönemler itibarıyla imalat sanayi üretimde çalışan saat başına reel ücret endeksi olarak alınmıştır. 2007:Q1-2011Q4 dönemleri arası nominal ücretlerin enflasyondan arındırılıp, reelleştirilmesi için ise TÜFE(2005=100) verileri TÜİK’ten temin edilmiştir. Sektör tanımlaması Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırılması Rev.3’e göre olup, 2 basamakta 8 sanayi kolunu kapsamaktadır. Bu sanayi kollarının belirlenmesinde üretimin % 70’ine sahip 8 sektör ele alınmış olup, bu sektörler Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırması Rev.3'e Göre İmalat Sanayi Alt Sektörleri

Sektör Kodları	Sektörler
15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı
17	Tekstil ürünleri imalatı
18	Giyim eşyası imalatı, kürkün işlenmesi ve boyanması
24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı
25	Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı
26	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
29	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı
34	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı

V. YÖNTEM VE AMPİRİK BULGULAR

Bu çalışmada kullanılan zaman serilerinin durağanlık analizleri, Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testleri ile incelenmiştir. ADF ve KPSS testleri için sabit ve hem sabit hem de trend değişkeni eklenmiş iki ayrı regresyon denklemi incelenmektedir. Çalışmanın uygulama kısmında Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) ve Akaike Bilgi Kriteri (AIC) dikkate alınmış olup, gecikme sayısının tespiti için her bir eşitlik tahmin edilmiş ve bu kriterlere göre karar verilmiştir. Değişkenler w ; ücret, q ; üretim, emp ; işgücü, op ; dışa açıklık şeklinde simgelenmiş olup, öncelikle seviyede daha sonra da birinci farklarında durağanlık testine tabii tutulmuş ve test sonuçları aşağıdaki Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. ADF ve KPSS Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF		KPSS	
	Seviye	I. Fark	Seviye	I. Fark
w15(Sabitli)	-2.560 (5)	-3.931 (4)*	0.392**	0.106
w15(Trendli)	-2.797 (5)	-3.736 (4)**	0.106	0.098
w17(Sabitli)	-2.793 (0)***	-9.665 (0)*	0.533**	0.138
w17(Trendli)	-4.053 (1)**	-9.686 (0)*	0.104	0.079
w18(Sabitli)	-3.354 (1)**	-14.362 (0)*	0.146	0.069

w18(Trendli)	-4.426 (0)*	-14.326 (0)*	0.104	0.048
w24(Sabitli)	-3.359 (0)**	-12.648 (0)*	0.127	0.311
w24(Trendli)	-3.332 (0)***	-12.919 (0)*	0.132***	0.153**
w25(Sabitli)	-2.748 (0)***	-12.059 (0)*	0.294	0.201
w25(Trendli)	-3.096 (0)	-12.047 (0)*	0.122***	0.158**
w26(Sabitli)	-2.698 (3)***	-3.353 (2)**	0.315	0.300
w26(Trendli)	-3.611 (3)**	-3.299 (2)***	0.135***	0.170**
w29(Sabitli)	-3.097 (3)**	-12.116 (0)*	0.130	0.186
w29(Trendli)	-3.034 (0)	-12.111 (0)*	0.132***	0.148**
w34(Sabitli)	-3.254 (0)**	-9.926 (0)*	0.203	0.286
w34Trendli)	-3.174 (0)***	-10.172 (0)*	0.189**	0.119***
q15(Sabitli)	-1.828 (1)	-12.995 (0)*	1.051	0.141
q15(Trendli)	-1.527 (1)	-13.077 (0)*	0.250*	0.046
q17(Sabitli)	-1.844 (0)	-11.436 (0)*	0.952*	0.041
q17(Trendli)	-3.008 (0)	-11.373 (0)*	0.167**	0.042
q18(Sabitli)	-3.426 (0)**	-9.696 (0)*	0.366***	0.188
q18(Trendli)	-3.999 (0)**	-9.666 (0)*	0.112	0.109
q24(Sabitli)	-1.442 (0)	-10.407 (0)*	1.115*	0.061
q24(Trendli)	-2.383 (0)	-10.394 (0)*	0.159**	0.045
q25(Sabitli)	-1.634 (0)	-10.229 (0)*	0.945*	0.129
q25(Trendli)	-1.677 (0)	-10.235 (0)*	0.234*	0.052
q26(Sabitli)	-1.770 (0)	-10.205 (0)*	1.079*	0.108
q26(Trendli)	-2.461 (0)	-10.190 (0)*	0.222*	0.045
q29(Sabitli)	-1.486 (0)	-8.978 (0)*	0.947*	0.053
q29(Trendli)	-2.576 (0)	-8.928 (0)*	0.130***	0.055
q34(Sabitli)	-2.065 (0)	-8.814 (0)*	0.846*	0.044
q34Trendli)	-2.598 (0)	-8.783 (0)*	0.109	0.030

emp15(Sabitli)	-1.355 (0)	-11.607 (0)*	0.366***	0.565**
emp15(Trendli)	0.731 (2)	-9.526 (1)*	0.236*	0.108
emp17(Sabitli)	-1.728 (0)	-4.983 (1)*	0.879*	0.257
emp17(Trendli)	-0.721 (0)	-5.192 (1)*	0.120***	0.081
emp18(Sabitli)	-1.672 (0)	-8.783 (0)*	0.578**	0.071
emp18(Trendli)	-1.847 (0)	-8.748 (0)*	0.062	0.063
emp24(Sabitli)	-2.440 (0)	-4.622 (1)*	0.916*	0.582**
emp24(Trendli)	-0.322 (0)	-8.958 (0)*	0.257*	0.072
emp25(Sabitli)	-1.154 (1)	-6.292 (0)*	0.894*	0.131
emp25(Trendli)	-2.760 (1)	-6.335 (0)*	0.113	0.045
emp26(Sabitli)	-3.130 (0)**	-9.188 (0)*	0.671**	0.953*
emp26(Trendli)	-1.407 (0)	-9.852 (0)*	0.280*	0.054
emp29(Sabitli)	-2.363 (1)	-5.631 (0)*	0.306	0.407***
emp29(Trendli)	-1.982 (1)	-6.042 (0)*	0.267*	0.035
emp34(Sabitli)	-2.278 (1)	-6.452 (0)*	0.716**	0.047
emp34(Trendli)	-2.909 (1)	-6.418 (0)*	0.091	0.047
op15(Sabitli)	-2.703 (0)***	-10.438 (0)*	0.144	0.059
op15(Trendli)	-2.686 (0)	-10.381 (0)*	0.146**	0.047
op18(Sabitli)	-2.123 (0)	-9.643 (0)*	0.716**	0.135
op18(Trendli)	-3.136 (0)	-9.634 (0)*	0.252*	0.047
op24(Sabitli)	-0.804 (0)	-7.522 (4)*	1.270*	0.093
op24(Trendli)	-3.310 (0)***	-7.479 (4)*	0.165**	0.092
op25(Sabitli)	-1.216 (5)	-7.287 (3)*	1.062*	0.160
op25(Trendli)	-4.121 (0)*	-7.224 (3)*	0.214**	0.144***
op26(Sabitli)	-1.586 (0)	-10.278 (0)*	1.043*	0.133
op26(Trendli)	-2.081 (0)	-10.262 (0)*	0.220*	0.079
op29(Sabitli)	-2.224 (0)	-7.823 (3)*	0.707**	0.270

op29(Trendli)	-1.962 (0)	-8.049 (3)*	0.267*	0.101
op34(Sabitli)	-1.643 (1)	-13.507 (0)*	1.100*	0.127
op34(Trendli)	-1.082 (1)	-13.612 (0)*	0.261*	0.054
	ADF Kritik Tablo Değeri		KPSS Kritik Tablo Değeri	
	Sabit Terim	Sabit Terim ve Trend	Sabit Terim	Sabit Terim ve Trend
%1	-3.500	-4.057	0.739	0.216
%5	-2.892	-3.457	0.463	0.146
%10	-2.583	-3.154	0.347	0.119
Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 kritik değerlerine göre birim kök boş hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Parantez içinde yer alan sayılar SC kriteri kullanılarak seçilen gecikme uzunluklarıdır. Mac Kinnon (1996) Kritik Değerleri %1, %5 ve %10 için yukarıda verilmiştir.				

ADF ve KPSS birim kök testi sonuçlarına göre değişkenler düzeyde durağan olmadıkları ve birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri için, bütünleşme dereceleri $I(1)$ 'dir. Tüm değişkenlerin birinci dereceden entegre olması eşbütünleşme testini uygulayabilmemize imkan vermektedir. Verilere çok değişkenli eşbütünleşmenin test edilmesine yarayan Johansen-Juselius Eşbütünleşme testi yapılmış ve analiz sonuçlarına Tablo 3'de yer verilmiştir.

Tablo 3. Johansen-Juselius Eşbütünleşme Test Sonuçları

$H_0: \text{rank}(\Pi)=r$		λ_{Trace}	p	λ_{Max}	p
<i>Sektör 15</i> ($k/l=3$)	$r = 0 (r \geq 1)$	107.25*	0.000	82.90*	0.000
	$r = 1 (r \geq 2)$	24.34	0.186	16.03	0.222
	$r = 2 (r \geq 3)$	8.30	0.433	8.30	0.348
	$r = 3 (r \geq 4)$	0.00	0.980	0.00	0.980
<i>Sektör 17</i> ($k/l=1$)	$r = 0 (r \geq 1)$	52.40*	0.017	26.25	0.073
	$r = 1 (r \geq 2)$	26.14	0.124	15.59	0.249
	$r = 2 (r \geq 3)$	10.55	0.240	8.89	0.295
	$r = 3 (r \geq 4)$	1.66	0.197	1.66	0.197
<i>Sektör 18</i>	$r = 0 (r \geq 1)$	66.97*	0.000	32.89*	0.009

$(k/l=1)$	$r = 1 (r \geq 2)$	34.07*	0.015	19.80	0.075
	$r = 2 (r \geq 3)$	14.26	0.076	9.30	0.261
	$r = 3 (r \geq 4)$	4.95*	0.026	4.95*	0.026
Sektör 24 $(k/l=1)$	$r = 0 (r \geq 1)$	65.89*	0.000	28.65*	0.036
	$r = 1 (r \geq 2)$	37.23*	0.005	21.80*	0.040
	$r = 2 (r \geq 3)$	15.43	0.051	9.52	0.245
	$r = 3 (r \geq 4)$	5.90*	0.015	5.90*	0.015
Sektör 25 $(k/l=2)$	$r = 0 (r \geq 1)$	50.70*	0.026	22.89	0.177
	$r = 1 (r \geq 2)$	27.80	0.083	19.05	0.095
	$r = 2 (r \geq 3)$	8.75	0.388	6.18	0.589
	$r = 3 (r \geq 4)$	2.57	0.108	2.57	0.108
Sektör 26 $(k/l=1)$	$r = 0 (r \geq 1)$	90.03*	0.000	36.91*	0.002
	$r = 1 (r \geq 2)$	53.11*	0.000	35.35*	0.000
	$r = 2 (r \geq 3)$	17.76*	0.022	9.98	0.212
	$r = 3 (r \geq 4)$	7.78*	0.005	7.78*	0.005
Sektör 29 $(k/l=2)$	$r = 0 (r \geq 1)$	57.00*	0.005	22.01	0.219
	$r = 1 (r \geq 2)$	34.99*	0.011	14.79	0.303
	$r = 2 (r \geq 3)$	20.19*	0.009	13.09	0.075
	$r = 3 (r \geq 4)$	7.10*	0.007	7.10*	0.007
Sektör 34 $(k/l=1)$	$r = 0 (r \geq 1)$	52.83*	0.015	23.65	0.147
	$r = 1 (r \geq 2)$	29.17	0.058	15.10	0.281
	$r = 2 (r \geq 3)$	14.06	0.081	9.04	0.282
	$r = 3 (r \geq 4)$	5.01	0.025	5.01	0.025

Tablo 3’de yer alan kısıtsız eşbütünleşme rank testi sonuçları, değişkenler arasında eşbütünleşme vektörünü. Not: Parantez içindeki değerler ve P, olasılık değerlerini göstermektedir. Kritik tablo değerleri McKinnon-Haug-Michelis (1999) uyarınca Eviews programından elde edilmiştir. k/l , AIC bilgi kriteri kullanılarak belirlenen optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir.

V.I. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı (ISIC 15)

Bu sektör için söz konusu eşbütünleşme vektörü bağımlı değişken ücrete göre normalize edilerek değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi gösteren aşağıdaki denkleme ulaşılmıştır.

$$\ln w = 0.474 \ln q + 1.270 \ln emp - 2.026 op$$

Elde edilen bulgulara göre uzun dönemde üretim ve istihdamdaki değişimlerin ücretler üzerinde pozitif, dışa açıklıktaki değişimlerin ise ücretler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. Buna göre üretim ve istihdam düzeyindeki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretlerde sırasıyla 0.47 ve 1.27'lik bir artışa yol açarken, dışa açıklığı temsil eden net ihracatın milli gelire oranındaki bir birimlik artış ücretlerde 2.03'lük bir azalmaya neden olmaktadır. Sonuç olarak dışa açıklığın bu sektörde ücretlerde düşüşe neden olduğu söylenebilir.

V.II. Tekstil Ürünleri İmalatı (ISIC 17)

Bu sektör için söz konusu eşbütünleşme vektörü bağımlı değişken ücrete göre normalize edilerek değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi gösteren aşağıdaki denkleme ulaşılmıştır.

$$\ln w = 0.272 \ln q - 0.159 \ln emp - 0.483 op$$

Elde edilen bulgulara göre uzun dönemde üretim değişiminin ücretler üzerinde pozitif, istihdam ve dışa açıklıktaki değişimlerin ise ücretler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. Buna göre üretim düzeyindeki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretlerde 0.27'lik bir artışa yol açarken, istihdamdaki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretler üzerinde 0.16'lik bir azalışa yol açmaktadır. Dışa açıklığı temsil eden net ihracatın milli gelire oranındaki bir birimlik artış ise ücretlerde 0.483'lük bir azalmaya neden olmaktadır. Sonuç olarak dışa açıklığın bu sektörde ücretlerde düşüşe neden olduğu söylenebilir.

V.III. Giyim Eşyası İmalatı (ISIC 18)

Bu sektör için söz konusu eşbütünleşme vektörü bağımlı değişken ücrete göre normalize edilerek değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi gösteren aşağıdaki denkleme ulaşılmıştır.

$$\ln w = -0.734 \ln q + 0.145 \ln emp - 0.018 op$$

Elde edilen bulgulara göre uzun dönemde üretim ve dışa açıklıktaki değişimlerin ücretler üzerinde negatif, istihdamdaki değişimlerin ise ücretler üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. Buna göre üretim düzeyindeki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretlerde 0.74'lük bir azalışa yol açarken istihdamdaki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretler üzerinde 0.15'lik bir artışa yol açmaktadır. Dışa açıklığı temsil eden net ihracatın milli gelire oranındaki bir birimlik artış ise ücretlerde 0.018'lik bir azalmaya neden

olmaktadır. Sonuç olarak dışa açıklığın bu sektörde ücretlerde düşüşe neden olduğu fakat etkinin çok yüksek olmadığı söylenebilir.

V.IV. Kimyasal Madde Ve Ürünlerin İmalatı (ISIC 24)

Bu sektör için söz konusu eşbütünleşme vektörü bağımlı değişken ücrete göre normalize edilerek değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi gösteren aşağıdaki denkleme ulaşılmıştır.

$$\ln w = 2.620 \ln q + 4.364 \ln emp - 0.949 op$$

Elde edilen bulgulara göre uzun dönemde üretim ve istihdamdaki değişimlerin ücretler üzerinde pozitif, dışa açıklıktaki değişimlerin ise ücretler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. Buna göre üretim ve istihdam düzeyindeki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretlerde sırasıyla 2.62 ve 4.36'lık bir artışa yol açarken, dışa açıklığı temsil eden net ihracatın milli gelire oranındaki bir birimlik artış ücretlerde 0.949'luk bir azalmaya neden olmaktadır. Sonuç olarak dışa açıklığın bu sektörde ücretlerde önemli ölçüde düşüşe neden olduğu söylenebilir.

V.V. Plastik Ve Kauçuk Ürünleri İmalatı (ISIC 25)

Bu sektör için söz konusu eşbütünleşme vektörü bağımlı değişken ücrete göre normalize edilerek değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi gösteren aşağıdaki denkleme ulaşılmıştır.

$$\ln w = 1.136 \ln q + 7.925 \ln emp - 7.667 op$$

Elde edilen bulgulara göre uzun dönemde üretim ve istihdamdaki değişimlerin ücretler üzerinde pozitif, dışa açıklıktaki değişimlerin ise ücretler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. Buna göre üretim ve istihdam düzeyindeki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretlerde sırasıyla 1.14 ve 7.93'lük bir artışa yol açarken, dışa açıklığı temsil eden net ihracatın milli gelire oranındaki bir birimlik artış ücretlerde 7.667'lik bir azalmaya neden olmaktadır. Sonuç olarak dışa açıklığın bu sektörde ücretlerde çok önemli ölçüde düşüşe neden olduğu söylenebilir.

V.VI. Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı (ISIC 26)

Bu sektör için söz konusu eşbütünleşme vektörü bağımlı değişken ücrete göre normalize edilerek değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi gösteren aşağıdaki denkleme ulaşılmıştır.

$$\ln w = 0.801 \ln q - 2.153 \ln emp - 3.310 op$$

Elde edilen bulgulara göre uzun dönemde üretimdeki değişimin ücretler üzerinde pozitif, istihdam ve dışa açıklıktaki değişimlerin ise ücretler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. Buna göre üretim düzeyindeki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretlerde 0.80'lik bir artışa yol açarken, istihdamdaki % 1'lik bir artış uzun dönemde

ücretler üzerinde 2.15'lik bir azalışa yol açmaktadır. Dışa açıklığı temsil eden net ihracatın milli gelire oranındaki bir birimlik artış ise ücretlerde 3.310'luk bir azalmaya neden olmaktadır. Sonuç olarak dışa açıklığın bu sektörde ücretlerde çok önemli ölçüde düşüşe neden olduğu söylenebilir.

V.VII. Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine Ve Teçhizat İmalatı (ISIC 29)

Bu sektör için söz konusu eşbütünleşme vektörü bağımlı değişken ücrete göre normalize edilerek değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi gösteren aşağıdaki denkleme ulaşılmıştır.

$$\ln w = 0.971 \ln q - 5.119 \ln emp - 0.803 op$$

Elde edilen bulgulara göre uzun dönemde üretimdeki değişimin ücretler üzerinde pozitif, istihdam ve dışa açıklıktaki değişimlerin ise ücretler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. Buna göre üretim düzeyindeki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretlerde 0.97'lik bir artışa yol açarken istihdamdaki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretler üzerinde 5.12'lik bir azalışa yol açmaktadır. Dışa açıklığı temsil eden net ihracatın milli gelire oranındaki bir birimlik artış ise ücretlerde 0.803'lük bir azalmaya neden olmaktadır. Sonuç olarak dışa açıklığın bu sektörde ücretlerde önemli ölçüde düşüşe neden olduğu söylenebilir.

V.VIII. Motorlu Kara Taşıtı, Römork Ve Yarı-Römork İmalatı (ISIC 34)

Bu sektör için söz konusu eşbütünleşme vektörü bağımlı değişken ücrete göre normalize edilerek değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi gösteren aşağıdaki denkleme ulaşılmıştır.

$$\ln w = -0.147 \ln q - 0.385 \ln emp - 0.089 op$$

Elde edilen bulgulara göre uzun dönemde üretim, istihdam ve dışa açıklıktaki değişimlerin ücretler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. Buna göre üretim ve istihdam düzeyindeki % 1'lik bir artış uzun dönemde ücretlerde sırasıyla 0.15 ve 0.39'luk bir azalışa yol açmaktadır. Dışa açıklığı temsil eden net ihracatın milli gelire oranındaki bir birimlik artış ise ücretlerde 0.089'luk bir azalmaya neden olmaktadır. Sonuç olarak dışa açıklığın bu sektörde ücretlerde düşüşe neden olduğu fakat etkinin çok da yüksek olmadığı söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada 1988-2011 yılları arasında Türkiye ekonomisinde imalat sanayi alt sektörleri için, dışa açıklığın ücretlere etkisi analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, dışa açıklığın ücretler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre; analize konu olan sektörlerde dışa açıklıkta herhangi bir artış, ücretlerde azalışa neden olmaktadır.

Analiz sonucunda elde edilen negatif etkinin en yüksek olduğu sektör, plastik ve kauçuk ürünleri imalatının sahip olduğu söylenebilir. Bu sektörün girdileri yüzde 90 oranında petrokimya sanayinden temin edilmekte, bu sebeple de girdi maliyetleri petrol fiyatlarından doğrudan etkilenmektedir. Dışa bağımlılığı çok yüksek olan bu sektör, hızlı gelişmekte ve teknolojisi çok kısa zamanda ilerlemektedir. Ancak Türkiye'nin bu açıdan geri kalması ve sektördeki gelişmeleri geriden izlemesi ve hammaddede dışa bağımlı olması, sektörün en büyük problemleri arasında sayılabilir. Yine aynı şekilde metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı ve gıda ürünleri ve içecek imalatı alt sektörlerinde de negatif etki oldukça büyüktür. Bunun nedeni ise bu sektörlerde işgücü verimliliğinin diğer sektörlerle kıyasla oldukça düşük düzeyde olduğu ve işgücü verimliliğini arttıracak eğitilmiş insan gücünden yeterince faydalanılmadığı söylenebilir. Ayrıca ihracat yapılan ülkelere kıyasla, üretim için modern teknolojilerin kullanımında gerekli olan altyapı eksikliği ve AR-GE'ye ayrılan payın oldukça düşük olması da söz konusudur. Türkiye için önemli alt sektörlerden olan tekstil ürünleri imalatında dışa açıklığın ücretler üzerindeki olumsuz etkisinin nedeni için sektörel özellikleri inceleyecek olursak; sektör emek yoğun olduğu için işgücü açısından bir problem yaşamamaktadır. Ancak işgücü maliyetleri açısından rekabet halinde bulunduğu ülkelere (Çin ve Hindistan) karşı dezavantaja sahiptir. Giyim eşyası imalatında dışa açıklığın ücretler üzerindeki olumsuz ancak çok önemli olmayan etkisinin sektörün diğer sektörlerle kıyasla daha rekabetçi olmasına bağlamak mümkündür.

Sonuç olarak liberalleşme süreciyle ihracata dayalı büyüme politikası yeni rekabet koşullarıyla birleşince, kâr oranlarında yaşanan herhangi bir düşüşün, fiyat artışları ile telafi edilebilirliği geçerli olmamıştır. Artan rekabet ile kar oranlarında yaşanan düşüşlerde, maliyeti azaltmak için ücretler düşürülmüştür. Ücretlerin esnekliğinin yüksek oluşu ve aynı zamanda ithalata bağımlı ihracat yapısına sahip sektörlerde firmaların girdi maliyet fiyatlarında söz sahibi olamamalarının bu durumda büyük rolü vardır. Bu durumda dışa açılmanın ve ithalata bağımlı ihracatın, rakabeti verimlilik üzerinden değil daha çok maliyet üzerinden kazanmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D. & Ventura, J. (2002). The world income distribution. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(2), 659-694.
- Ar, K. N. (2007). *Küreselleşme sürecinde Türkiye’de ücretlerin gelişimi*, Ankara.
- Bayraktutan, Y. (2003). Bilgi ve uluslararası ticaret teorileri. *Çukurova Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 175-186.
- Bernard, A. B., Jensen, J. B. & Lawrence, R. Z. (1995). Exporters, jobs, and wages in U.S. manufacturing: 1976-1987. *Brookings Papers on Economic Activity*, 67-119.
- Beyer, H., Rojas, P. & Vergara, R. (1999). Trade liberalization and wage inequality. *Journal of Development Economics*, 59, 103-123.
- Danişoğlu, A. Ç. (2004). Küreselleşmenin gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerindeki etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 35-59.
- Emirhan, P. N. & Konyalı, G. (2010). Türkiye’de dış ticaretin ücretlere etkisi: imalat sanayi için bir uygulama. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 25(288), 29-50.
- Faustino, H. & Leitao, N. C. (2008). Using the gravity equation to explain the portuguese immigration trade link. *Technical University of Lisbon, Working Paper*.
- Feliciano, Z. M. (2001). Workers and trade liberalization: The impact of trade reforms in Mexico on wages and employment, *Industrial and Labor Relations Review*, 55(1), 95-115.
- Freeman, R. & Revenga, A. (2004). How much has LDC trade affected western job markets?. *Trade and Jobs in Europe: Much Ado about Nothing?*
- Ghose, A. K. (2001). Global inequality and international trade. *Cambridge Journal of Economics*, 28, 229-252.
- Goldberg, P. K. & Pavcnik, N. (2004). Trade, inequality and poverty: What do we know? Evidence from recent trade liberalization episodes in developing countries. *National Bureau of Economic Research Working Paper*, 10593.
- Greenway, D., Hine, R. C. & Wright, P. (1999). An Empirical assessment of the impact of trade on employment in the United Kingdom. *European Journal Of Political Economy*, 15, 485-500.
- Haouas, I., Yagoubi, M. & Heshmati, A. (2002), The Impact of trade liberalization on employment and wages in Tunisian industries. *WIDER Discussion Papers World Institute for Development Economics (UNU-WIDER)*, 102, 1-30.
- Harrison, A. E. (2003). Has globalization eroded labor’s share? some cross-country evidence, *UC Berkeley and NBER*, Unpublished Paper, 1-48.
- Jones, R. W. (2006). Protection and real wages: The history of an idea. *The Japanese Economic Review*, 57(4), 457-465.
- Kim, H. & Thompson, H. (2009). Factor proportions wages in a structural vector autoregression. *MPRA Paper*, 17798, 1-20.
- Kumar, U. & Mishra, P. (2008). Trade liberalization and wage inequality: evidence from India. *Review of Development Economics*, 12(2), 291-311.

- Lawrence, R. Z. & Slaughter, M. J. (1993). International trade and American wages in the 1980s: Giant sucking sound or small hiccup?. *Brooking Papers on Economic Activity* 2, 161-226.
- Litwin, C. (1998). Trade and income distribution in developing countries. *Working Papers in Economics*, 9.
- Milner, C. & Wright, P. (1998). Modelling labour market adjustment to trade liberalization in an industrialising economy. *The Economic Journal*, 108, 509-528.
- Munch, J. R. & Skaksen, J. R. (2008). Human capital and wages in exporting firms. *Journal of International Economics*, 75, 363–372.
- Oyvatt, C. (2011). Globalization, wage shares and income distribution in turkey. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 4, 123-138.
- Robbins, D. J. (1996). Evidence on trade and wages in the developing world. *OECD Development Centre Working Paper*, 119.
- Rodrik, D. (1997), *Küreselleşme sınırı aştı mı?*. Kızılelma Yayıncılık, Birinci Basım, İstanbul.
- Santerelli, E. & Figini, P. (2002). Does globalization reduce poverty: some empirical evidence for developing countries, *ILO (International Labour Office)*.